

Petőfi-szimfónia, a magyarok „Ezrek szimfóniája”

Gombos
László

1923-ban emlékezett meg az ország Petőfi Sándor születésének 100. évfordulójáról, és az ünnepi események közül kiemelkedett Hubay Jenő nagyszabású *Petőfi-szimfóniájának* előadása. Most, a bicentenárium alkalmával ismét megszólalt a zenemű a Magyar Rádió Művészeti Együtteseinek köszönhetően, és oly sok év után végre megismerhettük a magyar zenetörténet eme különleges, elfeledett alkotását.

AZ ŐSBEMUTATÓ MŰSORFÜZETE

Annak idején a költő centenáriumiát lázas készülődés előzte meg az egész országban. Az 1922 őszén kezdődő ünnepsorozatban számos terv látott napvilágot: ezek között volt az aszódi gimnázium Petőfi-kollégiummá történő bővítése, a költő emlékezteték törvénybe iktatása, újabb életrajzának kiadása és mellszobrának elkészítése, valamint a művek összkiadásának megjelentetése. A Kisfaludy Társaság már az év tavaszán elindította rendszeres Petőfi-matinéit, az események szervezésben azonban a Petőfi Társaság járt az élen. Utóbbi elnöke, Pekár Gyula 1922. március 4-én felkérte Hubay Jenőt egy nagyformátumú, reprezentatív zenemű megkomponálására, hogy a Nemzeti Színházban december 31-ére tervezett díszelőadáson ezzel állítsanak emléket a költőnek. A bemutatóra többszöri halasztást követően végül 1923. február 26-án került sor a Városi Színházban (ma Erkel Színház).

Miért Hubay?

Nem véletlenül esett a választás Hubayra, a világhírű magyar hegedűiskola megteremtőjére. A század elején ő számított hazánk legismertebb élő muzikusának, aki nemcsak hegedűművészként

és hegedűdarabok szerzőjeként szerzett hírnevet magának, hanem nagyformátumú alkotásokkal is bizonyította rátermettségét. Az operák mellett szimfóniákat is komponált, amelyek közül a második, a nagyzenekari c-moll darab (op. 93) 1915-ben „*Háborús szimfónia*”-ként aratott nagy sikert, míg a kórust és énekes szólistákat is foglalkoztató *Dante-szimfónia* (op. 118) a költő halálának 600. évfordulóján szólalt meg 1921-ben. A megrendelő ezek ismeretében joggal bízhatott abban, hogy a komponista teljesíteni fogja az elvárásokat: a mű befogadható lesz a nagyközönség számára, és élményteli, ünnepélyes zenei keretet biztosít az eseménynek.

Az is Hubay mellett szólt, hogy már régóta szoros kapcsolatot ápol a Petőfi Társasággal, amely 1909 decemberi közgyűlésén tiszteletbeli tagjának választotta. 1922-ben a muzikus aktív résztvevője volt a Petőfi-centenárium előkészítésének, és számos Petőfi-matinén lépett fel az év során (több alkalommal nem hegedűsként, hanem zongorakísérőként szerepelt), illetve saját otthonában is szervezett zenés irodalmi műsorokat. Neve azonban már ifjúkorától összeforrt a költő nevével: második opusza, a *18 Petőfi-dal* nagy feltűnést keltett az 1880-as kiadás alkalmával, mivel a kottában minden egyes dal mellett egy-egy kiváló képzőművész rajza szerepelt. Az „illusztrátorok” között volt Aggházy Gyula, Ébner Lajos, Feszty Árpád, Greguss Imre, Jankó János, Lotz Károly és Munkácsy Mihály, illetve az utolsó pillanatban Zichy Mihály, a „cár festője” egyszerre három rajtot küldött a kiadványhoz. Hubay ezt követően további dalokat és kórusműveket írt Petőfi verseire, közöttük a *Nemzeti dal* megzenésítése számtalan iskolai és egyesületi ünnepélyen szólalt meg a századfordulón (szólóének és kórusletét, mindkettő zongora vagy zenekar kíséretével).

A szimfónia keletkezése

Hubay ezúttal is oratorikus szimfónia mellett döntött, mivel az énekszólamok révén lehetősége nyílt arra, hogy a zenekar játéka mellett a rajongva tisztelt költő verseit is megszólaltassa. 1922 nyarát a komponálással töltötte. Felvidéki birtokán, Mosócon végigírta a mű fogalmazványát, és augusztusban már így számolhatott be Pekár Gyulának a munka előrehaladásáról: „Tisztelettel jelentem, hogy a Petőfi-szimfónia kompozíciója majdnem elkészült s hogy nemsokára a hangszereléshez láthatok.” Miután útjára indította a Zeneakadémia újabb tanévét, októberben szabadságot vett ki, és mosóci magányában folytatta a négyteteles mű hangszerelését. Az 1. tételt október 11-én, a negyediket november 6-án, a másodikat 18-án fejezte be. Az autográf partitúra 3. tételének végén olvasható 1923. január 5-i budapesti datálás talán már az utolsó simításokra vonatkozik.

Mint oly gyakran, a zeneszerzőt valószínűleg nem közvetlenül a felkérés inspirálta a mű megírására. Az csupán kapóra jött a számára, mivel lehetőséget adott saját, már meglévő tervei megvalósításához. Erre enged következtetni Hubayné Cebrian Róza grófnénak fiához, Tiborhoz írott levele, amelyben 1920. január 31-én az édesapa munkájáról is beszámolt: „Új szinfóniába kezdett, melynek címe: „Hazám” lesz. Bizonyára oly megrázó lesz, mint a háborús!” Nem tudjuk, hogy Hubay akkor mennyire haladt előre a komponálással, az azonban nyilvánvaló, hogy több mint két évvel az említett felkérést megelőzően olyan zenekari művet tervezett, amelynek témája közel állt a *Petőfi-szimfóniában* végül megvalósított elképzeléshez.

Az előadók

A mű egyik különlegessége a szokatlanul nagy apparátus, amelyről mindig előszeretettel írt a sajtó. A 46 soros partitúra vagy a több száz előadó említése önmagában is elegendő arra, hogy Hubay darabját ebben a tekintetben a kései Wagner-operákkal vagy a Mahler-szimfóniákkal (különösképp az „*Ezrek szimfóniájával*”) vessék össze. A négyzeres fafúvók (köztük piccolo és angolkürt) és rezek (a négy-négy kürt, trombita, harsona és egy basszustuba mellett négy ritka saxkürt) arányosan megnövelt vonóskart követelnek meg, emellett nagyszámú ütősgárda (többek között harangokkal, cintányérok, triangulummal, kis-, nagy- és csörgődobbal, valamint nyolc timpanival), hárfák, cseleszta, két zongora és harmonium egészíti ki az együttest. A „magyaros” szint a cimbalom, a tárogató és a furulya képviseli. A két szoprán, a tenor és a basszus szólista mellett kettős vegyeskar, valamint férfikar és gyermekkar szerepel a partitúrában.

Az 1923-as ősbemutatón a Filharmóniai Társaság Zenekarát a Zeneakadémia növendékei és további helyi zenészek egészítették ki, illetve Székelyhidy Ferenc (Petőfi), Medek Anna (Júlia), Tihanyi Vilma (Génusz) és Venczell Béla (Hálál) mellett közreműködött az Operaház énekkara, a Palestrina Kórus, a Budai Dalárda és egy több iskolai kórusból összeállított gyermekkar. Amennyiben hinni lehet a különféle sajtóhíradásoknak, nagyjából 150 hangszeres, 250 felnőtt és 150 gyermek énekes, összesen mintegy 550 előadó vett részt a bemutatón. 1930-ban Debrecenben, amikor ezzel a darabbal ünnepelték meg a Déri Múzeum avatását, a szólistákkal együtt 292-en adták elő,¹ ahogy valószínűleg 1926. április 29-én Helsinkiben a finn nyelvű előadáson és 1928. május 26-án a Vigadóban a Budapesti Ének- és Zeneegyesület jubileumi hangversenyén is.²

Legutóbb, 2023. augusztus 27-én a Budapesti Kongresszusi Központban szintén mintegy 300-an szerepeltek, amikor Petőfi bicentenáriuma sor került a szimfónia centenáriumi előadására. A művészek kiváló produkciót hoztak létre. Dicsérettel és hálával tartozunk a karmester Káli Gábornak, az énekművész László Boldizsárnak (tenor), Ádám Zsuzsannának (szoprán), Csövári Csillának (szoprán) és Kovács Istvánnak (basszus), a Magyar Rádió Szimfonikus Zenekarának, Énekkarának (karigazgató: Pad Zoltán) és Gyermekkórusának (vezető karnagy: Dinyés Soma), valamint a Honvéd Férfikarnak (karigazgató: Riederauer Richárd). Külön említést érdemelnek a jelentős szólószerepekben remekelő zenekari tagok: a feladatát kiválóan ellátó Pintér Dávid koncertmester, a több tucatnyi szép fuvolaszóiban feltűnő Varga Fruzsina, valamint Szepesi János, akinek csodálatos klarinétjátéka felejthetetlen pillanatok szerzett a közönségnek. Hasonló élményt jelentettek a vegyeskar színesen és tisztán megszólaló számai, és máig a fülünkben cseng a Honvéd Férfikar többszöri markáns belépése „Talpra magyar” szöveggel. Sokaknak szerzett örömet, hogy a 2. tételben a cimbalom is megszólalt Szalai Andrásnak köszönhetően. A 2023-as előadást minden esetlegessége és apró hibái ellenére, hatását tekintve joggal nevezhetjük világszínvonalúnak.

Hangzás és akusztika

A több száz előadó szerepeltetése természetesen számos technikai problémát vet fel, így történt 100 éve és legutóbb is. Első alkalommal azért választották a Városi

- 1 Debreczeni Ujság 1930. május 27. Az *In* rövidítéssel jelzett újságíró a karmesteren kívül 291 személyt említett.
- 2 1930 májusában Londonban, illetve 1935 márciusára és 1936 őszére Budapesten is terveztek előadást (mindkét esetben a Városi Színházban), ezek megvalósulásáról azonban nincs adatunk.

Színházat, mert itt láttak lehetőséget a nagy apparátus elhelyezésére, amelyet az Operaház műszaki és színpadi felügyelője, Christofáni József oldott meg többkevesebb sikerrel. Haraszi Emil érzékletesen írta le a helyzetet a *Budapesti Hírlap*ban:

„Ez az óriás tömeg nem vált előnyére sem a műnek, sem az előadásnak. Hubay eddig egyetlen darabjában sem vett igénybe ekkora apparátust, most próbálkozott meg vele először és az az érzésünk, hogy a kísérletnek több volt a veszedelme, mint a szerencséje.

De meglehet, hogy ennek nem a mű az oka, hanem az előadás, illetve a fölállítás. A beszédközött orkesztrum fölöött, valamint a rivaldán fogalt helyet a zenekar, mögötte a kórus és fönt a magasban a gyermekkar. Az elől levő, túlerős orkeszter miatt alig hallottunk valamit a kórus énekéből, melyet elnyelt a zsinórpadlás. Általában akusztika szempontjából a hely a lehető legszerencsétlenebbül volt megválasztva. [...] Az előadás optikailag volt kielégítő, mert az elhelyezkedés valóban festői látványt nyújtott [...]. Zavartalanul csak a szólisták énekét [...] élvezhettük.”³

2023-ban több tekintetben hasonló volt a helyzet, bár más hangsúlyokkal. A látvány ezúttal is impozáns volt, a Kongresszusi Központ alig közepes akusztikája azonban komoly feladat elé állította a karmestert és a nagy szakértelemmel dolgozó karigazgatókat. Nem szerencsés, ha a művészek nem hallják egymást tökéletesen (ezen a problémán az ősbemutatón segédkarmesterek révén lettek úrrá, ahogy egykor az operaházakban is tették), az viszont az egész produkció sikerét veszélyezteti, ha a közönség sem hallja egyformán az előadókat. Amíg a középben elhelyezett fúvósok és ütőhangszerek kitűnően érvényesültek, addig a színpad előtt, az első széksorok helyén játszó vonósok hangjának egy része eltűnt a nagy térben, és a távoli vegyeskar hangzása sem lehetett elég intenzív (a Honvéd Férfikart mindez kevésbé fenyegette a nekik szánt zenei anyag jellege miatt, illetve mert szükség esetén katonásabb üzemmódba kapcsolhattak volna). Szerencsére segített a modern technika: a Magyar Rádió által élőben közvetített zene egy részét ügyesen visszakeverték a koncertterembe. A többszörösen osztott vegyeskar és a gyermekkar mellett a szólisták (elsősorban a teljes operányi főszerepet végigéneklő László Boldizsár) voltak az igazi nyertesek, mivel így a hangerő helyett a differenciált zenei előadásra koncentrálnak.

A rádióadást néhány hétig vissza lehetett hallgatni az internetről, így számomra is kiderültek a közvetítés hiányosságai (például a tutti gyakran egyetlen tompa masszává olvadt össze, amíg másutt a hangszerszólókat szépen kiemelte a hangmérnöki technika). Két hónappal később, az M5 Televízió közvetítésének idejére viszont már olyan

tökéletes arányokkal szólalt meg a zene, ahogyan azt az alkotók eredetileg tervezték. Ez a változat megérdemelné, hogy állandóan, bárki számára elérhető legyen az interneten. A mi pénzünkből készült, ismerjék meg minél többen, és hadd legyünk rá büszkéek mások előtt is!

Eszmék és hangtömegek

A kételkedők és kritikusok legelső kérdése mindig is az lehetett és nyilván ma is az a *Petőfi-szimfóniával* kapcsolatban, hogy miért van szükség ilyen hatalmas előadógárdára. Ami a (külföldi) nagymesterek számára természetes lehet, az különös vagy éppen megengedhetetlen egy (hazai) kismester esetében (*quod licet Jovi...*). A Hubay által megálmodott apparátus azonban távolról sem az öncélú magamutogatást szolgálja, ráadásul az együttes egyáltalán nem harsogja végig a darabot. A mű hangszerelése igen kifinomult és sokrétű, a sok hangszer elsősorban a színek változatosságát és egyediségét szolgálja, a darab mintegy felében ugyanis néhány szólista játszik vagy énekel önmagában vagy kamaraszerű kísérettel. A „tömeg” közel fele csupán a zárótételben lép színpadra: a férfikar itt hosszú időre felváltja a vegyeskart (csatajelenet), a gyermekkar pedig csak az utolsó szakaszban (a költő apoteózisa) énekel, ahol először és utoljára valóban megszólal a közel teljes apparátus.

Az előadói gárda méretében fontos szerepet játszott az is, hogy a bemutató kivételes társadalmi esemény volt. Egyfajta demonstrációnak számított a világháborút követően éppen hogy talpra álló országban, amely meg kívánta mutatni a külföld előtt, hogy ha katonailag nem is, de a kultúra terén továbbra is nagyhatalomnak számít. A társadalmi szervezetek, a kormány és az éppen 50. jubileumára készülő főváros együttműködése révén megvalósult eseménynek tagadhatatlanul volt némi aktuálpolitikai jellege, de amíg hadosztályok helyett zenekarokkal és énekkarokkal mutatkozunk be a nagyvilág előtt, addig mégsem olyan rossz a helyzet. Petőfi szabadságvágya is csupán általánosságban jelenik meg a versekben, és nem irányul konkrét ellenfél ellen. A közönség a magyar zenei élet ritka összefogását tapasztalhatta meg, amikor a legkülönbébb együttesekben játszó vagy éneklő művészek álltak közösen a dobogóra.

A hangverseny fényét emelte, hogy megjelent a fővédnökséget vállaló Horthy Miklós kormányzó, József királyi főherceg és Csernoch János hercegprímás, valamint Bethlen István miniszterelnök, Klebelsberg Kunó kultuszminiszter és Sipőcz Jenő polgármester. A bemutatót részt vett továbbá az ország számos politikai és egyházi vezetője, miniszterek, államtitkárok és cégvezetők, a magyar kulturális élet kiválóságai (színészek, zeneművészek, írók, költők) és az arisztokrácia tagjai.

3 *Budapesti Hírlap* 1923. február 27.

Az esemény valóban nemzetközi lett, mivel az éppen idelátogató hírességek mellett szinte valamennyi budapesti nagykövetség és konzulátus képviseltette magát. Ezért ötnyelvű, magyar, angol, francia, német és olasz műsorfüzetet nyomtattak a műben megszólaló Petőfi-versek teljes szövegével.

A szimfóniát egy rövid közös éneklés és Pekár Gyula bevezetője előzte meg, illetve a *Szeptember végén* című költeményt Jászai Mari angolul, Huszka Nelli franciául, Grill Lola németül és Paulay Erzsébet olaszul szavalta el. Ezután Jászai magyarul is elmondta a verset, amit a közönség tomboló lelkesedéssel fogadott. 2023-ban más, szintén hatásos és örömteli megoldást választottak: a tételek előtt az azokban felhasznált összes Petőfi-költemény elhangzott, a hangosítás miatt mindenki számára jól érthetően.

A műfaj, a szöveg és a prozódia kérdései

A korabeli kritikákban és elemzésekben állandó problémaként jelentkezett a műfaj meghatározása. A művet ritkábban írták le valamilyen szimfóniaként, mint oratóriumként, kantátaként, szimfonikus költeményként vagy azok különféle kombinációjaként. Pedig a *Kilencediket*, Liszt *Faust-* és *Dante-szimfóniáját* vagy Mahler grandiózus alkotásait követően nyilvánvaló volt, hogy a 19. századtól oratorikus szimfóniák is léteznek, amelyekben kórus és/vagy énekes szólisták szerepelnek, formailag pedig a saroktételeknek sem kell már követniük a 18. századi szonáta-elv hagyományát. Hubay mindenütt a szimfónia terminust használta, és interjúiban is egyértelműen emelt foglalt állást. A *Világnak* nyilatkozta: „*Szimfóniának nevezem a szokás jogi [szokásjog] alapján ezt a Petőfiről készült zeneművet, amelyben pedig én is, mint már előttem mások is, erősen áttöröm az eredetileg szonáta formában tartott szimfónia kereteit.*”⁴

A négy tétel formai felépítését a szöveg határozza meg a komponista által elképzelt költői programnak megfelelően. A versekről több alkalommal is úgy nyilatkozott, hogy ő maga válogatta ki azokat,⁵ de nyilvánvalóan kikérte sógora, Ferenczi Zoltán tanácsait, aki nemcsak a Petőfi Társaság alelnöke volt, hanem az első jelentős Petőfi-monográfia (1896) írója és az 1901-es és 1922-es összkiadás közreadója is (különös ellentmondás, hogy a Hubay-interjúkkal ellentétben az 1923-as műsorfüzet Ferenczit nevezte meg a szövegkönyv összeállítójaként). A 12 kiválasztott versből Hubay hatot zenésített meg teljes egészében, másokból kihagyott egy keveset (pl. *Szeretlek, kedvesem*), vagy alig a felét használta fel (pl. *Búcsú; Kérdezd, szeretlek-e*). A *Nemzeti dalból* viszont csak az első sorokra volt szüksége.

A mű talán legjelentősebb problémáját a prozódiai megoldások jelentik. Hubay kifejezetten magyar művet akart komponálni, így szemmel láthatóan megpróbálta elkerülni az olasz és német megzenésítések felütéses hangsúlyozását, és arra törekedett, hogy amennyire csak lehetséges, a zenei súlyok a szavak első szótagjára essenek. Ez többnyire kedvező és jól énekelhető megoldást hozott, sok esetben viszont úgy érezzük, hogy az alapvetően kozmopolita dallamok és a magyar versek nem teljesen illenek össze. A 20. századi zenéhez szokott fül persze mindezt alig veszi észre, hiszen már hozzászokott a teljesen zeneietlen és a szöveggel mit sem törődő megzenésítésekhez. Hubay hová is fordulhatott volna segítségért? A magyar népzeneben számtalan példát találhatott a tökéletes prozódiaira, ő azonban több népies műdalt ismerhetett, mint valódi népdalt, romantikus melódiáit pedig nem könnyen formálhatta át a magyar lüktetés szerint. Valószínűleg nem hallotta (egynél többször biztosan nem) a néhány éve bemutatott *Kékszakállú herceg várát*, és hol voltak még ekkor Kodály csodálatosan megformált énekkari szólamai!

Gyakran az az érzésünk, hogy Hubay helyenként túl kevés időt hagyott a szótagok eléneklésére, az énekesek így kénytelenek gyorsan ledarálni a szöveget. Nem tudhatjuk, hogy a szerző milyen tempókat vett az előadások alkalmával, Káli Gábor interpretációjában pedig sehol sem találunk kivetni valót, tempói és karakterei mindvégig meggyőzőek. De mégis: felmerült a gyanúnk, hogy helyenként lassabb lehetett az az előadás, amelyet a komponista elképzelt, és a koncertek alkalmával megvalósított (valamennyi esetben ő vezényelt, a beszámoló szerint „lendületesen”, „energikusan”, „frissen” vagy „temperamentumosan” – de mai mértékkel talán jóval kiértebben, több időt szánva a hangok megformálására).

A 2023-as előadás tisztán zenei időtartama netto 15+23+24+26, azaz összesen 88 perc volt, a száz évvel korábbi kritikák viszont „*két óránál tovább tartó alkotás*”-ról, „*majd két órát igénybe vevő mű*”-ről, „*közel kétórás*” kompozícióról és a szerző „*két és félórás dirigálásáról*” írtak.⁶ Maga Hubay is így nyilatkozott: „*Készülő művem négy részből áll és körülbelül két és fél órát tart.*”⁷ Amint a rádióműsorokban látjuk, az 1928. május 26-i rádióközvetítésre Voinovich Géza prologusával együtt 135 percet, az 1930. május 25-i adásra szünettel együtt 150 percet számoltak. Az esetleges túlzások és a közvetítések ráhangyásai sem magyarázzák, hogy sehol sem találtunk másfél órát megközelítő említéseket. Amennyiben a szerző helyenként valamivel nyugodtabb tempókat vett, mint a 2023-as előadás, lényegesen több lehetőség adódott a prozódiai hiányosságok korrekciójára.

4 *Világ* 1923. február 11.

5 „A szöveghez magam válogattam ki Petőfi legszebb verseit.” *Pesti Napló* 1922. okt. 27., *Ellenzék* 1922. okt. 29., *Brassói Lapok* 1922. nov. 26.

6 *Budapesti Hírlap, Nemzeti Ujság és Az Ujság* 1923. febr. 27., *Debreczeni Ujság* 1930. máj. 27.

7 *Világ* 1922. okt. 27.

I. Születés. Nemzet öröme. Honszerelem

Az I. tétel zenekari bevezetője a romantikus operanyitányokhoz hasonlóan előrevetíti az egész mű főbb témáit és karaktereit. Háromszor négy súlyos C-harangütéssel indul, amelyek a költő Szilveszter éjféli születését jelképezik (ezzel összefüggésben tervezték az ősbemutatót 1922. december 31-ére). A harangütés-csoportokat egy néhány hangból álló motívum szakítja meg: ebből csírázik ki fokozatosan a szimfónia Petőfit jelképező témája. Először egyetlen ütem ismétlődik szekven-

ciálisan egy kistercet oda-vissza kitöltő motívummal, majd egypernyi vajúdás során megszületik a négyütemes, diadalmas főtéma H-dúrban (*Moderato*

sostenuto; nem tudom nem behallani a *Himnusz* és a *Szózat* egy-egy motívumát is). Ugyanez később 3/4-ben, táncosabb karakterben is megjelenik, majd a bekövetkező sorscsapásokat vetíti előre transzformált alakjában, kromatikus emelkedő rézfúvós menetekkel váltakozva (*Lento tragico*). Tehát már itt jelen vannak azok a tematikus alkotóelemek, amelyekből a monumentális szimfónia felépül.

A mű mottóját vagy alap gondolatát a Géniusz éneklő szoprán hangon: „*Szabadság, szerelem! E kettő kell nekem. Szerelmemért fölláldozom Az életet, Szabadságért fölláldozom Szerelmemet.*” Ezt a mindössze egyetlen percre megjelenő szereplőt Hubay akár Sors-nak is nevezhette volna: a főhős küldetését jelöli ki, és szavait a kettős vegyeskar ismétli meg.

Petőfi (tenor) igazi operai szituációban jelenik meg, és a *Hazáról* című csodaszép verset éneklő végig valamennyi versszakával (*Lement a nap. De csillagok Nem jönnek. Sötét az ég...*). A színpadi művekből jól ismert, útját kereső hős kel ismét életre, és kétségeiről énekel a kórus kétszeri kommentárjával megszakítva (hívhatnák akár Sigmundnak, Parsifalnak vagy Bánk bánnak is). László Boldizsár legutóbb zseniálisan formálta meg Petőfi alakját: tiszta, fényes hangon, drámai erővel jelenítette meg a költőt, oly hitelesen, hogy egy pillanat alatt kitörölte fejünkől korábbi elképzeléseinket. Elhitette velünk, hogy a főhős nem is lehet más, mint ő, sőt nem csupán hasonlít rá, hanem ő maga Petőfi Sándor személyesen.

II. Szülőföld

A II. tétel két nagy jelenetből áll. Az első az alföldi táj nappali képét, a forróságot mutatja be a *Kiskunság* részleteivel. A terjedelmes zenekari bevezető igazi természet-idill, amelyben a fuvola, a klarinét és az oboa mellett a piccolo, a fagott, a hegedű és az angolkürt kap szólószerepet. Különös szint képvisel a tehénkolompot megjelenítő ütős hangszer is. A távolból többször táncmuzika szűrődik be, illetve egy-egy pillanatra előtérbe is kerül. A tenorista énekét hosszabb zenekari közjáték szakítja meg a délibáb látomás-szerű ábrázolásával.

A kórus a főszereplő az egyetlen témából fejlesztett második jelenetben, amely az esti csendet és a paraszti mulatságot jeleníti meg az *Est* című köl-

ménnyel (*A nap lement. Eljött a csend*). A fülemile dalolását említő verssorokat Hubay szólóként zenésítette meg, és „Egy szoprán hang”-ot írt elő. A technikailag nagyigényű szakaszt 100 éve vagy egy kivételes képességű kórustag, vagy a Géniusz megszemélyesítője énekelte (sehol sem említettek ötödik szólistát). 2023-ban utóbbi megoldást választották.

A záró táncjelenetet (*Ökre, Iova Jár tétova*) megelőzően Hubay fantáziaszerű szakaszt komponált fuvolára és cimbalomra a vonósok áttetsző kíséretével. A vers utolsó sorai (*Mulassatok, Ti boldogok!... Mért köztetek Nem lehetek?*) ismét színpadi jelenetre adtak lehetőséget. Hubay e szavakat Petőfi megszemélyesítőjére bízta, és kíséretként visszaidézte az előző vers kezdetéhez tartozó zenei anyagot (*A nap lement. Eljött a csend*). Ezzel nemcsak keretbe zárta a tételt, hanem a történetet elbeszélő és kommentáló költőt a valóság egy másik dimenziójába emelte át.

III. Júlia

A III. tétel a szerelem témáját járja körül, amelyhez Hubay helyenként trisztáni kromatikájú zenét komponált. A kórus az *Sz. J. kisasszony emlékkönyvébe* című vers megszénésítésével indít, és önálló, szépségesen sűrű harmóniákban zsongó motettaként éneklő meg a titkos vágyak nyomán napkeletre vándorló felhőket (hallhattuk itt is: Hubay elsőrangú kóruskomponista). A tenorista nagyjelenetével ér fel a *Minek nevezzelek* című versre épülő szakasz, ami után Júlia mutatkozik be a *Kérdezd: szeretlek-e?* költemény két versszakával, végül pedig dialógus jön létre a *Szeretlek, kedvesem* című vers strófaiban. Először felváltva énekel a két szereplő, majd együtt, egyszerre zengik a szerelem himnuszát.

A SZIMFÓNIA FŐTÉMÁJA

Amint említettük, László Boldizsár Petőfije minden szempontból megfelelt annak, ahogy a lánglelkű költőt a versek nyomán magunk elé képzelhettük. Ádám Zsuzsanna viszont – szerencsére – egészen más alkat, mint amilyenek korábban Szendrey Júliát gondolhatuk (*Szeretem azt a kis Könnyű termetedet, ... Azt a lágy kis kezdet...*). Amíg Petőfinél a kedves csupán az imádat elvont tárgya volt, Hubay művében kézzelfogható, hús vér „ragyogó valóság”-gá válik, akinek éneke madárcsicsergés helyett eget és földet mozgat meg. A főhősök idealizált találkozásából immár „héja nász az avaron” lett, nemcsak „ábrándos”, hanem „őrült szerelem” drámai összecsapása, amely a közösen kitarított magas h-hangban kulminál. A pompásan felépített csúcspont után a zeneszerző ismét a tétel kezdőszakaszának rövid felidézésével oldotta fel a feszültséget.

IV. Szabadságharc. Búcsú. Halál. Megdicsőülés

Amint az alcímek jelzik, a zárótétel négy jelenetből áll. Ismét fontos szerepet kap a zenekar (*Lento tragico*), amely – amint Hubay egy interjúban elmondta – „Magyarország tragikus helyzetét” ábrázolja az I. tétel elején megismert sors-motívum sokszori felidézésével.⁸ Játékát többször szakítja meg a *Nemzeti dal* első sorait éneklő, kettéosztott férfikar, amelynek a különféle hangnemek között vándorló, quasi térhatású felelgetése olyan benyomást kelt, mintha a „*Talpra magyar...*” felhívást az ország különféle pontjairól hallanánk.

A főszereplő a *Búcsú* című verssel köszön el hitvesétől, mivel a hazának rá is szüksége van (*Alig virradt, már újra alkonyul, Alig jövék, s megint elmégyek, el...*). A megkapó jelenet után rohan a csatába, amelynek valódi hangulatát ismét a zenekar ábrázolja. A *Csatadal* (*Trombita harsog, dob pereg...*) ezután teljes egészében elhangzik a férfikar és a tenor szólista felelgetésével (*Tempo di marcia*). A dallamok azonban nem illenek a helyzethez és a műfajhoz: mintha egy könnyed daljátékból vagy operettből csöppentek volna ide. Szándékosan hazugok és álságosak, ahogyan mindig hazug és álságos a harcba induló ifjak vidám éneke. Petőfi utolsó megszólalását (*Véres a föld lábam alatt, Lelőtték a pajtásomat, Előre! Én se leszek rosszabb nála, Berohanok a halálba, Előre!*) László Boldizsár és a zenekar olyan drámai erővel interpretálta, hogy az ismétlődő zenei anyag ellentétes, tragikus színezetet öltött. A csata forgatagát és a hős halálát (*Lento doloroso*) már a zenekar egymaga beszélte el.

A szimfóniában megszólaló utolsó költemény a *Jövendölés*, amelynek válogatott versszakait a komponista saját szándékainak megfelelő sorrendben zenésítette meg. Elsőként maga a Halál szólal meg (*Ott fekszik ő halálos ágyon...*).

Szerepe bár rövid, mégis általa nyer értelmet a főhős egész tevékenysége. A hangversenyen Kovács István (basszus) hangja igazi megdöbbenést okozott a mély rézfúvós akkordok kíséretével, talán még az idő is megállt egy pillanatra. Majd – ismét mint egy operajelenetben – a költő lelke a mennybe szállt fel a fafúvósok éteri játékában. Ekkor lépett be a gyermekkar angyali kórusa a *Jövendölés* további versszakkaival (*Lantot ragadt az ifjú karja... Dicső neve költő-fiadnak, Anyám, soká, örökkön él.*), és egy mesterien felépített, óriási fokozás kezdődött el a teljes együttes részvételével, az előző tételek témáit felidézve és átlényegítve. A különlegesen komplex zene hihetetlen erővel ábrázolja Petőfi apoteózisát, amint a szólamok kánonban haladva vagy egymást átszöve egységesen hullámszerűen a végkifejlet felé, mindig magasabb és magasabb érzelmi hőfokon. Közepes komponista illet nem tud írni, még a kiválóan szerkesztett operafinálékban is kevés párja akad a hatásos ilyen egymásra épülő, tökéletes kiaknázásának.

A zenei stílus

Hubay zenéje a legtöbb bírálatot mindig is korszerűtlenség nevezett, eklektikus stílusa miatt kapta. Ne feledjük azonban, hogy az 1880-as években Liszt és Wagner, illetve egy bő évtizeddel később Debussy és Richard Strauss még az újdonság erejével hatott, így a századfordulón Hubay hasonló eszközökkel élő művei nem feltétlenül számítottak ódivatúnak. Ebben a környezetben születtek Dohnányi, Bartók és Kodály (külföldön Ravel, Sztravinszkij, majd Honegger, Poulenc és Hindemith) első darabjai is, de amíg az ifjabb generáció tagjai hamarosan saját, „korszerű” stílust alakítottak ki, addig a 40-es éveiben járó Hubay már megmaradt a századforduló világában.

Ő valóban nem tartozott a zenei nyelv megújítói közé, és műveit hallgatva állandóan felkapjuk a fejünket, hogy ezt vagy azt a fordulatot, hangszerezési megoldást ismerjük már valahonnan. De mindez talán túlzott (olykor már beteges) beidegzettségünkől fakad, miszerint az újat mindenáron hasonlítani szeretnénk valamihez. Minél hiányosabbak az ismereteink, annál nagyobb a tévedés veszélye (aki eddig csak Bachtól ismert orgonaműveket, azt ad absurdum egy ideig minden orgonazene egy kicsit Bachra emlékezteti). Aki viszont jobban megismer egy korszakot vagy stílust, az rádöbbenhet, hogy nem kell minden félszűkített akkordnál *Trisztánt*, egy kis pentaton zsongás vagy egészhangú skála esetén *La Mert* kiáltani. Az eddig ismeretlen műveket újra és újjahallgatva az első pillanatban eklektikusnak tűnő zenében is felfedezhetjük a szerző egyéniségét és a kompozíció egységét. Erre adott lehetőséget a 2023. augusztusi hangverseny, amely újabb mérföldkő volt a magyar romantikus zene megismerésében, és hozzásegített a Hubay-életmű elfogulatlan értékeléséhez. ■

⁸ *Pesti Napló* 1923. febr. 17.